

Merkwaardige bezoekers in Oostende tijdens... De zomer van 1936

Op 30 januari 1933 wordt Adolf Hitler Rijkskanselier in Duitsland. De brand van de Rijksdag (het Duitse parlamentsgebouw) op 27 februari schenkt hem het alibi om alle macht naar zich toe te trekken. In de maanden die erop volgen, schakelen de nationaalsocialisten alle oppositie uit. 25.000 mensen worden opgesloten. Op 10 mei organiseren de nazi's hun beruchte boekverbranding. Alle 'on-Duitse' literatuur wordt aan het vuur toevertrouwd. Oppernazi Joseph Geubbels spreekt de massa toe: 'Het tijdperk van extreem Joods intellectualisme is nu ten einde. De doorbraak van de revolutie

was koning Albert I bij een rotsbeklimming in de Ardennen dodelijk ten val gekomen. Een jaar later verongelukte de jonge koningin Astrid terwijl ze op vakantie was in het Zwitserse plaatsje Küsnacht.

Het ooit roemrijke Royal Palace Hotel (zie foto) met zijn vierhonderd luxekamers, zijn feest- en sportzalen, was in 1936 failliet verklaard. De rechtstreekse treinverbindingen van Oostende met Berlijn en Wenen bestonden nog, maar de luxueuze slaapwagens en restauratiewagens van de Compagnie des Wagons-Lits waren tot voertuigen van derde

De Duitse schrijfster Irmgard Keun terwijl ze garnalen aan 't pellen is in Oostende. Zij is geen Joodse, toch worden haar boeken in Duitsland verboden. In Oostende begint ze een relatie met Joseph Roth. Ook zij wordt aan de kust bekend als een groot drinker.

de ban waren van het rode gevaar, en dat geboekte vakanties beter geannuleerd en geruild konden worden voor een veilig verblijf aan de eigen kust.' ⁽¹⁾

Roth is een bekende auteur die faam verworven heeft door zijn boeken 'Job' (1930) en 'Radetzky's' (1932). Op de vlucht voor Hitler is Roth een hotelmens geworden. Hij trekt van de ene naar de andere stad, van het ene naar het andere hotel, op zoek naar contracten en de daaraan verbonden voorschotten. En in 1936 trekt hij zich terug in Oostende om daar van de zomer te genieten en te schrijven. ⁽²⁾

De schrijver Stefan Zweig - Joods, rijk, beroemd - is een vaste geldschietter voor veel gevluchte schrijvers en vooral voor Joseph Roth. Zweig is op dat moment de meest vertaalde auteur ter wereld, vriend der groten der aarde, kosmopoliet. Zijn paspoort is in orde, zijn portefeuille gevuld, zijn secretaresse staat paraat.

In 1933 organiseren de nazi's hun beruchte boekverbranding. Duitstalige schrijvers die niet in het fascistische kraam passen nemen wijselijk te benen. Een aantal onder hen komt in Oostende en Bredene toe.

heeft het pad weer vrijgemaakt voor de Duitse methode. De toekomstige Duitser zal niet slechts een man van boeken zijn, maar een man van karakter. Het is daartoe dat we u willen opvoeden. (...) En zo doen jullie er goed aan op dit middernachtelijk uur de boze geest van het verleden aan het vuur toe te vertrouwen. (...) Uit deze brokstukken zal de feniks van een nieuwe geest triomfantelijk verrijzen.'

Wie op dat moment Jood is en schrijver, weet dat hij beter zijn biezen pakt. Tal van journalisten en auteurs hebben dat dan ook gedaan.

Oostende

Zo komt het ook dat we de Joodse Oostenrijks-Hongaarse schrijver Joseph Roth (1894-1939) in de zomer van 1936 in Oostende aantreffen, niet toevallig in een café, want Roth is een groot drinker. Zijn dagelijkse rantsoen is twee tot drie kruiken Bols. Een Oostendse kelner weet zijn biografen te vertellen dat Roth pas begint te schrijven als hij halve fles jenever op heeft.

Oostende was in 1936 niet langer de vorstelijke stad die ze zoveel jaren wel degelijk geweest was. De koning bleef weg, ook omdat de familie twee moeilijke jaren achter de rug had. In 1934

klasse gedegradeerd en... brachten nu ook vluchtelingen naar Oostende. 'Tot grote woede van de Oostendse hoteluitbaters waarschuwde een Britse conservatieve krant haar lezers dat de Belgische kustplaatsen in

De bouw van het Royal Palace Hotel paste in de grote infrastructuurwerken die Koning Leopold II in Oostende liet uitvoeren (Koninklijk chalet, Venetiaanse Gaanderijen, Wellingtonrenbaan, promenade op de Zeedijk...). Het werd ingehuldigd in 1899 en nadien verder afgewerkt. In 1936 werd het failliet verklaard, wat ook wel symbolisch het einde markeerde van Oostende als mondaine badstad. Op het einde van WO II werd het gebouw vernield door de Duitse bezetter en nadien gesloopt.

Joseph Roth verbleef in Oostende in hotel La Couronne op de Vindictivelaan. Nu staat daar een flat-gebouw. Op de benedenverdieping kun je vandaag 'Oostendse wondermatrassen' kopen.

Alhoewel Zweig geen politiek beest is, voelt hij zich toch door Hitler geïntimideerd en ook hij slaat op de vlucht. Hij vindt zijn vaste stek in Londen, maar in juli '36 wil hij bij zijn vriend Roth zijn om er een maand lang samen te werken: *'We zouden 's avonds onze teksten kunnen voorlezen en becommentariëren, zoals in de goede oude tijd. U moet niet baden, ik doe dat ook niet - Oostende is geen badplaats maar een STAD, mooier en "caféhauslicher" dan Brussel.'*

In Oostende bouwen de twee een flinke reputatie op: *'Nog lang na hun bezoek wordt er aan een Oostendse toog af en toe gegrapt: sorry, de drank is op, Roth en Zweig zijn langs geweest!'*

In Oostende verblijft ook de schrijver Hermann Kesten (1900-1996). Vanwege zijn Joodse afkomst en zijn liberaal-democratische politieke overtuiging wordt hij in 1933 uit Duitsland gewezen. In zijn memoires geeft Kesten een beknopt dagprogramma van de Oostendse schrijverskolonie: *'Overdag werkten wij, bij zonsondergang kwam iedereen bijeen in een café op straat, en daarna nam Stefan Zweig elke avond Joseph Roth, die hij voor een veel grotere schrijver dan zichzelf hield, in chique etablissementen mee voor het avondeten.'* Kesten zelf werkt graag in de Oostendse cafés. Terwijl hij werkt komt er geen drank op tafel. Hij is een echte propa-

gandist van het caféschrijven. Er zijn mensen om je heen, zegt hij, en er is niemand die je kent. Dat vindt hij ideaal. Komt er een kennis binnen dan verandert hij van café.

Ook Ernst Toller (1893-1939) duikt in de loop van juli op in Oostende. Toller is een Joodse burgerzoon. Omwille van zijn rol in de Münchense Radenrepubliek zit hij vijf jaar in Duitse gevangenissen. Als hij eruit komt is hij grijs en beroemd. In 1933 staat deze schrijver hoog op de hitlijst van de nazi's, maar hij is op dat moment in 't buitenland waar hij dan ook wijselijk blijft.

Bredene

Halverwege juli 1936 verstuurt de Duits-Tsjechische journalist Egon Erwin Kisch vanuit Bredene een brief waaruit blijkt dat hij er maar moeilijk aan werken toekomt: *'Je kan je de drukte hier niet voorstellen. O.a. zijn in Oostende en Bredene:*

Joseph Roth, Hermann Kesten, Stefan Zweig, Irmgard Keun, Arthur Koestler, Lou Eisler, Artners, een paar arbeiderskameraden, onder wie proletarische schrijvers, die natuurlijk een verschrikkelijke tijd meemaken. Ook verdachte sujetten sluipen hier rond, je kan je niet voorstellen hoe het er hier aan toegaat. Het liefst zou ik vertrekken, maar dat gaat om de meest uiteenlopende redenen niet.'

Mark Schaevers citeert de jammerklacht

in zijn boek over Joodse schrijvers die in 1936 aan de Belgische kust belanden.⁽³⁾ Schaevers was niet de eerste die een boek aan deze kleine emigrantenkolonie wijdde. Die eer komt toe aan wijlen John Gheeraert (°1939-†2003). Lang voor Schaevers had deze Bredenaar al onderzoek gedaan naar Kisch en de zijnen. Gheeraert schreef er een boekje over dat in 1987 gepubliceerd werd.⁽⁴⁾

Egon Erwin Kisch en zijn levensgezellin Gisela verblijven in 1935 al eens in Bredene. In die zomer huren zij er een kamer in pension l'Aurore. Hij werkt er aan een boek. Zij tikt het manuscript. Begin oktober vertrekken ze naar Parijs, maar in juni 1936 komen ze weer naar Bredene waar ze deze keer een kamer in hotel d'Anvers betrekken.

Kisch (°1884-†1948) schrijft reportages, romans en toneelstukken. De bundel die hij in 1924 onder de titel *'Der rasende Reporter'* publiceert heeft hem beroemd gemaakt. In die reportages combineert hij literaire middelen met diepgaand journalistiek onderzoekswerk.

De antifascistische strijd brengt hem in de jaren '30 naar Duitsland. In 1933 wordt hij samen met duizenden tegenstanders van de nazi's gearresteerd. Doordat hij een Tsjecho-Slowaaks

De schrijvers Stefan Zweig en Joseph Roth op een Oostends terras. Ze bouwen er een ferme reputatie op. Aan Oostendse tapkasten zegt men voor de grap: *'Sorry, de drank is op, Roth en Zweig zijn langs geweest!'*

paspoort heeft, wordt hij uitgewezen. Hij belandt in Parijs en groeit uit tot een sleutelfiguur van de exil-literatuur. En in de zomer van 1936 vinden we hem dus weer in Bredene.

In juni is het daar nog rustig: Kisch kan er goed werken. Op 22 juni laat Gisela haar moeder weten hoe draaglijk 't leven in Bredene is: *'We betalen dertig Belgische frank per persoon per dag, het eten is heel goed en het is ook genoeg, bij deze hitte voor mij zelfs te veel; koffie kost 1,50 fr. Tot 2,50 fr., al naargelang het café, en een pakje sigaretten, 25 stuks, 2,20 fr. En meer hebben we niet nodig, want we hebben geen gelegenheid tot "uitgaan".'*

Die rust blijft niet duren. Ook Arthur Koestler komt in Bredene zijn intrek nemen. Hij wil er werken aan het vervolg van Jaroslav Haseks bekende verhaal *De avonturen van de brave soldaat Schweik*. Het voorschot laat hem toe twee maanden in Bredene te verblijven. Het boek wordt nooit voltooid.

Arthur Koestler (1905-1983) is tot vandaag bekend gebleven. Het werk van deze Hongaars-Britse schrijver bestaat uit journalistiek, essays, romans en een

B.V.B.A. S & S

Jofra Shipping & Trading

Postbus 51 • B - 9060 Zelzate

Tel: +32 (0) 9 361 00 04 • Fax: +32 (0) 9 360 60 04

GSM: +32 (0) 477 952 450

E-mail: jofra.jan@gmail.com

Web: www.bvba-sens-jofra.be

- Aan- en verkoop van alle visserijsschepen
- Aan- en verkoop van alle motoren / koppelingen
- Alle toeleveringen / reparaties
- Inbouw van alle merken motoren en koppelingen
- Tevens uw adres voor al uw sloop- en saneringsschepen

Links op de foto: het tramstation van Bredene. Kisch geniet eerst nog van de rust in Bredene. Die wordt evenwel verstoord doordat zijn kompanen uit Oostende regelmatig de tram nemen en op bezoek komen. Kisch klaagt erover: 'Je kunt je de drukte hier niet voorstellen.'

autobiografie. In de tijd dat hij in Bredene verblijft zijn Kisch en Koestler geestesgenoten, want beiden hebben zich bij de Duitse communisten aangesloten. Het duo werkt als een magneet op de vele emigranten die een beetje verder, in Oostende, verblijven. Uit de boeken van Gheeraert en Schaevers distilleren we de namen van degenen die regelmatig vanuit Oostende de tram naar Bredene nemen.

Tot de vaste bezoekers behoort Irmgard Keun: 'Ik was bij de Kischen. Betoverende mensen. Schrandere, levendig, vol humor en eerlijk idealisme. Allebei zijn ze zo ongelooflijk lieve mensen - volkomen natuurlijk, geen spoor van snobisme (...)' In haar memoires roemt Keun Bredene om de eindeloos weidse duinen en het idyllische strand. Keun (*1905-†1982) had al twee bestsellers op haar naam staan toen Berlijn in 1933 politici 'met de kracht van verandering' over zich heen kreeg. Haar beide boeken werden in beslag genomen. Ze vluchtte naar Oostende waar ze een relatie begon met de schrijver Joseph Roth die haar dan ook graag naar Bredene vergezelde. In tegenstelling tot zijn linkse lotgenoten in Bredene bestreed Joseph Roth de nazi's vanuit een conservatief en royalistisch standpunt. Het belette hem niet om een goede vriend van Kisch te worden. Volgens Koestler hebben ook Willy Münzenberg en Otto Katz in Bredene verbleven. Die eerste was een uitgever die een vooraanstaande rol in de Comintern speelde. De tweede was, onder het pseudoniem André Simone, zijn rechterhand voor wat de ondergrondse activiteiten betreft en onder zijn echte naam militair attaché bij de Spaanse ambassade in Parijs. John Gheeraert vermoedt dat Bredene in die tijd ook bezoek kreeg van Nico Rost die de Belgische afdeling van Duitse emigranten auteurs leidde.

Hoe het verder verliep

Hoe is het die mensen nadien vergaan? Roth sterft in 1939 doodarm in Parijs ten gevolge van zijn alcoholisme. Hermann Kesten sterft in 1996 vredig in een be-

jaardentehuis. Koestler verwerpt, in zijn roman *Darkness at noon* (1940), het communisme en verhuist van uiterst links naar uiterst rechts. In 1983 pleegt hij zelfmoord. Münzenberg wordt beschuldigd van trotskisme, waarna hij in 1938

De journalist en auteur Egon Erwin Kisch verblijft liever in Bredene dan in Oostende. Het is er goedkoper dan in de stad.

uit het Centraal Comité van de KPD wordt gezet. In 1939 houdt hij de eer aan zichzelf en verlaat de partij. In de zomer van 1940 wordt zijn lijk in een bos gevonden. Vermoed wordt dat Stalin er de hand in heeft. Otto Katz wordt in 1939 in Tsjecho-Slowakije tijdens een showproces veroordeeld en nadien geëxecuteerd. Ernst Toller geeft in 1939 een reeks lezingen in de Verenigde Staten. Tijdens

deze rondreis verhangt hij zich.

Samen met zijn tweede vrouw kiest Zweig op 22 februari 1942 ervoor om vrijwillig een einde te maken aan hun leven: 'aus freiem Willen und mit klaren Sinnen'. Zweig beseft dat hij een representant van een voorbijgevoerde wereld is (de titel van zijn laatste boek luidt *Die Welt von Gestern*) en hij wenst dit niet bewaarheid te zien worden. Na een korte Amerikaanse episode brengt Keun de oorlogsjaren illegaal in Duitsland door. Het boek dat ze in Oostende geschreven heeft, *Nach Mitternacht*, wordt later verfilmd. Haar laatste roman verschijnt in 1950. Ze drinkt zwaar door en moet meermaals in instellingen opgenomen worden. Ze sterft in Keulen in 1982. In 2005 wordt haar in de jaren dertig verboden boek, *Een kunstzijden meisje*, nog in het Nederlands uitgegeven.

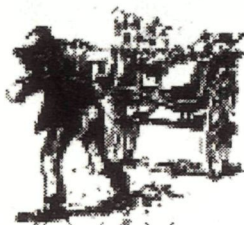
Wanneer de oorlog begint, vlucht Egon Erwin Kisch naar Mexico. Daar krijgt hij te horen dat zijn twee broers door de nazi's zijn vermoord. In 1946 keert hij weer naar Praag waar het hem duidelijk wordt dat ze de grote schrijver vergeten zijn. In 1948 bezwijkt hij aan een hartaanval.

Al die tragiek belette de emigranten niet om alhier in 1936 ten volle van de zomer te genieten. Keun beschreef die idyllische Bredense momenten: 'We zaten aan het strand en dronken rosé, een wijn met de kleur van het avondrood, die lang niet zo goed smaakte als hij eruitzag, en lazen elkaar uit onze manuscripten voor.' Zalig!

Flor Vandekerckhove

- (1) Els Snick, *Waar het me slecht gaat is mijn vaderland. Joseph Roth in Nederland en België*. 160 ps. 2013. Uitgeverij Bas Lubberhuizen. 2013.
- (2) *De emigratie van de Duitstalige schrijvers in de jaren dertig van vorige eeuw blijft tot vandaag auteurs beroeren*. In *DS der Letteren van 22 maart 2013* werd een essay van Geert Mak afgedrukt, *Dichter op de locomotief*, waarin hij Joseph Roth zijn 'inspirerende metgezel' noemt.
- (3) Mark Schaevers, *Oostende, de zomer van 1936*. Uitg. Atlas A'dam/A'pen. 142 ps. 2001. ISBN 90-450-0595-6.
- (4) John Gheeraert, *Bericht uit Bredene. Vermaarde joodse emigranten in Vlaanderen*. Uitg. C. De Vries - Brouwers A'dam/A'pen. 55 ps. 1987. ISBN 90-6174-358-3.

Recuperatiebedrijf Willems nv

059/ 27 89 61
Snaaskerke

- Nieuw ijzer
- Containerdienst
- Oude metalen
- Afvalcontainers

www.nvwillems.com
info@nvwillems.be